

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI
AKADEMIYASI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
DAVLAT VA HUQUQ INSTITUTI

FUQAROLIK
VA
OILA HUQUQI
DARSLIK

TOSHKENT–2022

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining
2021-yil 25-dekabrda 538-sonli buyrug‘iga asosan nashrga tavsiya etilgan*

Mualliflar jamoasi:

*O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist, yu.f.d., prof. O.Oqyulov — I, XI, XII boblar;
yu.f.d., prof. E.Egamberdiyev, yu.f.d., prof. M.X.Baratov — XIII, XIV, XV boblar;
yu.f.d., prof. M.X.Baratov — IV bob;
yu.f.d., prof. O.A.Kamalov, yu.f.d., dos. M.SH. Choriyev — VII bob;
yu.f.d., prof. A.A.Muxammadiyev — VI bob;
yu.f.d., dots. N.A.Kuldashev — II, X boblar;
yu.f.f.d., dots. O.J.Xolmuminov — V, VIII boblar;
yu.f.f.d., dots. X.M.Qilichev, yu.f.d., prof. O.A.Kamalov — III, IX boblar*

Taqrizchilar:

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti O‘zbekistonda demokratik jamiyat
qurish nazariyasi va amaliyoti kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori **R.J. Ro‘ziyev**;
Toshkent davlat yuridik universiteti fuqarolik huquqi kafedrasi mudiri,
yuridik fanlar doktori, professor **N.F. Imomov**

F-40 Fuqarolik va oila huquqi: Darslik / O.Oqyulov, E.Egamberdiyev,
M.X.Baratov, N.A.Kuldashev va boshq. — T.: O‘zbekiston Respublikasi
IIV Akademiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Davlat va
huquq instituti, 2022. — 400 b.

Ushbu darslikda fuqarolik huquqi va uning IIO faoliyatidagi ahamiyati, fuqarolik huquqining subyektlari va obyektlari, IIO fuqarolik huquqining alohida subyekti sifatida, bitimlar va vakillik, IIO faoliyatida bitim va vakillikning qo‘llanilishi, fuqarolik huquqida muddatlar va da’vo muddati, mulk huquqi, mulk huquqini himoya qilish usullari, IIONing mulk huquqi, majburiyat huquqi, IIO majburiyat munosabatlarining subyekti sifatida, shartnoma to‘g‘risida umumiy qoidalar, oldi-sotdi, ayirboshlash, hadya shartnomalari, IIO faoliyatida shartnomaviy munosabatlar, mulk ijarasi, qarz va kredit shartnomalari, sug‘urta va uning IIO faoliyatida tutgan o‘rni, zarar yetkazishdan kelib chiqadigan majburiyatlar va unda IIONing ishtiroki, intellektual mulk, vorislik huquqi, oila huquqi va uning IIO faoliyatida tutgan o‘rni, ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni joylashtirish va unda IIONing vazifalari, fuqarolik holati dalolatnomalari va ularni qayd etish kabi masalalar atroflicha yoritilgan.

IIV Akademiyasining kursant (tinglovchi)lari va professor-o‘qituvchilariga, huquqni muhofaza qilish idoralarining amaliyotchi xodimlariga hamda fuqarolik huquqi masalalari bilan qiziquvchi barcha kitobxonlar ommasiga mo‘ljallangan.

UO‘K 343125.2 (075.8)(575.1)

© O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022

© O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti, 2022

SO‘ZBOSHI

O‘zbekiston o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritgan vaqtdan boshlab, to hozirgi kunga qadar barcha sohalarga xos asirlarga tatigulik muvaffaqiyatlarga erishdi. Jumladan: a) iqtisodiy sohada ma‘muriy buyruqbozlik tizimi tugatilib, bozor munosabatlari shakllantirildi; b) siyosiy sohada demokratik xarakterga ega bo‘lgan milliy davlatchilik barpo etildi; v) ma‘naviy sohada esa, milliy qadriyatlar tiklandi. Bularning barchasi davlatimiz tomonidan amalga oshirib borilayotgan keng qamrovli islohotlarning natijasidir.

Hozirgi davrda mamlakatimiz yangi O‘zbekiston bosqichiga qadam qo‘ydi. Uchinchi renesans davriga tamal toshi qo‘yilmoqda. Siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalar bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar va ularga asoslangan holda barcha sohalarda yuz berayotgan o‘zgarishlar har bir mustaqil huquq sohasiga tegishli bo‘lgan huquq normalarini takomillashtirib borishda muhim ahamiyatga ega. Shu jumladan, fuqarolik huquqini ham.

Mamlakatimiz aholisi turmush farovonligini ta‘minlash uchun, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish uchun bozor mexanizmidan to‘laqonli foydalanish bo‘yicha tizimli tadbirlar amaliyotga joriy etilmoqda. Ushbu jarayonda fuqarolik-huquqiy vositalardan shu jumladan, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilish, shartnomalar erkinligi va intizomini ta‘minlash, tadbirkorlar huquqlari va manfaatlarini muhofaza qilish, raqamli iqtisodiyotni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Fuqarolik muomalasida kriptovaluta, smart kontraktlar, texnologiyalar transferi kabi yangi kategoriyalar kirib kelmoqda va mustahkam o‘rnashib olmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 5-apreldagi F-5464-son farmoyishida ta‘kidlanganidek, O‘zbekiston Respublikasi rivojlanishining yangi bosqichi iqtisodiyotni yanada liberallashtirish,

iqtisodiy munosabatlarni tartibga solishda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk kafolatlarini himoya qilishni kuchaytirish, tadbirkorlikning rivojlanishini rag‘batlantirish va xorijiy investitsiyalarni faol jalb etish bo‘yicha ustuvor vazifalarni belgilab berdi.

Real bozor iqtisodiyoti va ilg‘or xalqaro standartlar talablariga javob beradigan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qiladigan zamonaviy fuqarolik qonunchiligini shakllantirmasdan turib, ushbu vazifalarga erishib bo‘lmaydi.

Fuqarolik va oila qonunchiligining shaklan va mazmunan rivojlanishi mazkur huquq sohalari darsliklarini ham tegishli ravishda yangilab borishni taqozo qiladi.

Huquqshunoslik sohasi bo‘yicha oliy o‘quv yurtlarida ta’lim olayotgan talabalar har bir huquq sohasini, shu jumladan, fuqarolik va oila huquqi tizimi, predmeti, obyektlari, subyektlari va ushbu huquqiy munosabatlar mazmuni kabi asosiy jihatlarni puxta o‘rganishlari lozim.

Fuqarolik va oila huquqi O‘zbekiston Respublikasining huquqiy fanlar tizimida o‘z o‘rniga ega bo‘lgan fundamental, maxsus huquq sohasi bo‘lib, o‘zining normalari bilan shaxslar o‘rtasida kelib chiqadigan mulkiy va shaxsiy nomulkiy hamda shaxsiy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solib boradi.

Shu ma’noda darslikda fuqarolik-huquqiy munosabatlarga oid masalalar qatori oila huquqini o‘rganish bo‘yicha oila huquqi va uning IIO faoliyatida tutgan o‘rni, ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni joylashtirish va unda IIOning vazifalari, fuqarolik holati dalolatnomalari va ularni qayd etish mavzulari ham o‘z aksini topgan.

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti, Toshkent davlat yuridik universiteti hamda Jamoat xavfsizligi universiteti professor-o‘qituvchilari tomonidan tayyorlangan “Fuqarolik va oila huquqi” darsligi kursant (tinglovchi)lar uchun fuqarolik huquqi va uning IIO faoliyatida ahamiyati, fuqarolik huquqining subyektlari va obyektlari, IIO fuqarolik huquqining alohida subyekti sifatida, bitimlar va vakillik, IIO faoliyatida bitim va

vakillikning qo'llanilishi, fuqarolik huquqida muddatlar va da'vo muddati, mulk huquqi, mulk huquqini himoya qilish usullari, IIOning mulk huquqi, majburiyat huquqi, IIO majburiyat munosabatlarining subyekti sifatida, shartnoma to'g'risida umumiy qoidalar, oldi-sotdi, ayirboshlash, hadya shartnomalari, IIO faoliyatida shartnomaviy munosabatlar, mulk ijarasi, qarz va kredit shartnomalari, sug'urta va uning IIO faoliyatida tutgan o'ri, zarar yetkazishdan kelib chiqadigan majburiyatlarni va unda IIOning ishtiroki, intellektual mulk, vorislik huquqi, oila huquqi va IIO faoliyatida tutgan o'ri, ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni joylashtirish va unda IIOning vazifalari, fuqarolik holati dalolatnomalari va ularni qayd etish bilan bog'liq bo'lgan huquqiy masalalarni chuqur o'rganish uchun asosiy huquqiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Fuqarolik va oila huquqi asoslarini puxta egallash zamonaviy huquqshunos kasbiy ko'nikmasini to'laqonli shakllanishiga xizmat qiladi.

O. Oqyulov,

*O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan yurist,
yuridik fanlar doktori, professor*

MUNDARIJA

SO‘ZBOSHI.....	3
----------------	---

***** I qism. FUQAROLIK HUQUQI *****

UMUMIY QISM

BIRINCHI BOB

FUQAROLIK HUQUQI VA UNING ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA AHAMIYATI

1-§. Fuqarolik huquqining predmeti va metodi.....	7
2-§. Fuqarolik huquqi tizimi va manbalari.....	9
3-§. Fuqarolik huquqining ichki ishlar organlari faoliyatida tutgan o‘rni.....	17

IKKINCHI BOB

FUQAROLIK HUQUQINING SUBYEKTLARI VA OBYEKTLLARI. ICHKI ISHLAR ORGANLARI FUQAROLIK HUQUQINING ALOHIDA SUBYEKTI SIFATIDA

1-§. Fuqarolik-huquqiy munosabatlar va uning subyektlari.....	27
2-§. Fuqarolik-huquqiy munosabatlar va uning obyektlari.....	45
3-§. Ichki ishlar organlari fuqarolik-huquqiy munosabatlar subyekti sifatida.....	51

UCHINCHI BOB

BITIMLAR VA VAKILLIK. ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA BITIM VA VAKILLIKNING QO‘LLANILISHI

1-§. Bitim tushunchasi, turlari, shakllari va tasnifi.....	59
2-§. Vakillik tushunchasi, ahamiyati va qo‘llanish sohasi.....	71
3-§. Ichki ishlar organlari faoliyatida bitim va vakillikning qo‘llanilishi.....	76

TO'RTINCHI BOB

FUQAROLIK HUQUQIDA MUDDATLAR VA DA'VO MUDDATI

- 1-§. Fuqarolik huquqida muddatlar tushunchasi va uning mazmuni.....79
2-§. Da'vo muddati: tushunchasi, ahamiyati va turlari. Da'vo muddati bilan bog'liq asosiy qoidalar.....87

BESHINCHI BOB

MULK HUQUQI. MULK HUQUQINI HIMOYA QILISH USULLARI. ICHKI ISHLAR ORGANLARINING MULK HUQUQI

- 1-§. Mulk huquqi va boshqa ashyoviy huquqlar: tushunchasi, mazmuni, turlari va shakllari.....100
2-§. Mulk huquqining vujudga kelishi va bekor bo'lishi asoslari.....113
3-§. Mulk huquqini himoya qilishning fuqaroviy-huquqiy usullari: tushunchasi va tizimi.....118

OLTINCHI BOB

MAJBURIYAT HUQUQI. ICHKI ISHLAR ORGANLARI MAJBURIYAT MUNOSABATLARINING TARAFIGI SIFATIDA

- 1-§. Majburiyat va majburiyat huquqi tushunchasi, majburiyatlarni vujudga kelish asoslari.....126
2-§. Majburiyat taraflari.....134
3-§. Majburiyatdagi shaxslarning o'zgarishi.....139
4-§. Regress (qaytarma) majburiyat.....142
5-§. Majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash usullari.....144
6-§. Majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik asoslari va shartlari.....154
7-§. Ichki ishlar organlari majburiyat munosabatlarining tarafigi sifatida.... 168

YETTINCHI BOB

SHARTNOMA HAQIDA UMUMIY QOIDALAR. OLDI-SOTDI, AYIRBOSHLASH, HADYA SHARTNOMALARI. ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA SHARTNOMAVIY MUNOSABATLAR

- 1-§. Shartnoma tushunchasi va uning bugungi kundagi ahamiyati.....170

2-§. Shartnomaning shakli, turlari va tuzish bosqichlari.....	172
3-§. Shartnoma obyekti, subyektlari hamda shartnomani o‘zgartirish va bekor qilish tartibi.....	175

MAXSUS QISM

1-§. Oldi-sotdi shartnomasi, uning tushunchasi, belgilari va turlari.....	178
2-§. Ayirboshlash shartnomasi tushunchasi, huquqiy belgilari va predmeti.....	185
3-§. Hadya shartnomasi tushunchasi, huquqiy belgilari va predmeti.....	190

SAKKIZINCHI BOB

MULK IJARASI, QARZ VA KREDIT SHARTNOMALARI

1-§. Mulk ijarasi shartnomasi tushunchasi, ahamiyati va taraflarning huquq va majburiyatlari.....	197
2-§. Qarz shartnomasi tushunchasi, ahamiyati va turlari.....	215
3-§. Kredit shartnomasi va uning turlari.....	225

TO‘QQIZINCHI BOB

SUG‘URTA VA UNING ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA TUTGAN O‘RNI

1-§. Sug‘urta tushunchasi va uning ahamiyati.....	232
2-§. Sug‘urta shartnomasining turlari.....	238
3-§. Ichki ishlar organlari faoliyatida sug‘urtani tutgan o‘rni va ahamiyati.....	250

O‘NINCHI BOB

ZARAR YETKAZISHDAN KELIB CHIQADIGAN MAJBURIYATLAR VA UNDA ICHKI ISHLAR ORGANLARINING ISHTIROKI

1-§. Zarar yetkazishdan kelib chiqadigan majburiyatlar (delikt) tushunchasi va xususiyatlari.....	252
2-§. Zarar yetkazganlik uchun javobgarlikning umumiy asoslari.....	259
3-§. Ichki ishlar organlarining davlat organi va yuridik shaxs sifatida delikt javobgarligi.....	268

O'N BIRINCHI BOB

INTELLEKTUAL MULK

- 1-§. “Intellectual mulk” tushunchasi, obyektlari va ularni huquqiy muhofaza qilish asoslari.....277
- 2-§. “Mualliflik huquqi” tushunchasi, tamoyillari va asosiy kategoriyalari.....287
- 3-§. Intellectual mulk sohasida huquqbuzarliklar tavsifi.....299

O'N IKKINCHI BOB

VORISLIK HUQUQI

- 1-§. “Vorislik huquqi” tushunchasi va uning huquqiy asoslari.....310
- 2-§. Vasiyat va qonun bo'yicha vorislik.....315

***** II qism. OILA HUQUQI *****

O'N UCHINCHI BOB

OILA HUQUQI VA UNING ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLIYATIDA TUTGAN O'RNI

- 1-§. Oila huquqi: predmeti, vazifasi, tartibga soluvchi munosabatlari, asosiy prinsiplari, manbalari.....329
- 2-§. Milliy qonunchilik bo'yicha nikoh. Nikohni qayd etish va bekor qilish holatlari. Nikohni haqiqiy emas deb topish.....345
- 3-§. Ichki ishlar organlarining oiladagi ba'zi nizoli vaziyatlardagi ishtiroki. Ichki ishlar organlari sektoridagi faoliyat. “Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari”da belgilangan vazifalarni amalga oshirish.....354

O'N TO'RTINCHI BOB

OTA-ONA QARAMOG'IDAN MAHRUM BO'LGAN BOLALARNI JOYLASHTIRISH VA UNDA ICHKI ISHLAR ORGANLARINING VAZIFALARI

- 1-§. Ota-onalik huquqidan mahrum qilish: holat va oqibatlar.....359

2-§. Ota-ona qaramogʻidan mahrum boʻlgan bolalarni joylashtirish maqsadi, turlari va hisobga olish hamda joylashtirish.....	364
3-§. Ota-ona qaramogʻidan mahrum boʻlgan bolalarni joylashtirishda ichki ishlar organlarining vazifalari hamda vakolatlari.....	373

OʻN BESHINCHI BOB

FUQAROLIK HOLATI DALOLATNOMALARI VA ULARNI QAYD ETISH

1-§. Fuqarolik holati dalolatnomalari: tugʻilish.....	378
2-§. Fuqarolik holati dalolatnomalari: nikohni qayd etish.....	380
3-§. Fuqarolik holati dalolatnomalari: nikohdan ajratish.....	387
4-§. Fuqarolik holati dalolatnomalari: oʻlim.....	392

EGAMBERDIYEV Eminjon,
yuridik fanlar doktori, professor;
OQYULOV Omonboy,
yuridik fanlar doktori, professor,
O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan yurist;
BARATOV Mirodiljon Xomudjonovich,
yuridik fanlar doktori, professor;
KAMALOV Oybek Axmatovich,
yuridik fanlar doktori, professor;
MUXAMMADIYEV Ayub Abduraxmonovich,
yuridik fanlar doktori, professor;
CHORIYEV Murod Shokirjonovich,
yuridik fanlar doktori, professor;
KULDASHEV Nuriddin Abduganiyevich,
yuridik fanlar doktori, dotsent;
XOLMUMINOV Oybek Jumayevich,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent;
QILICHEV Xayrulla Mamatovich,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

FUQAROLIK VA OILA HUQUQI DARSLIK

Muharrir: **S. S. Qosimov**

Bosishga ruxsat etildi 07. 03. 2022. Nashriyot hisob tabag'i 25,0.

Adadi 30 nusxa. Buyurtma №

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi
100197, Toshkent shahri Intizor ko'chasi, 68.